

ГОЛОВНІ СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИКМЕТНИКІВ У СУЧАСНІЙ ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

З'ясовано сутність прикметника як частини мови з огляду на те, що актуальність вивчення прикметника у сучасному мовознавстві обумовлюється насамперед тим, що головні положення семасіології, дериватології, синтаксису були виведені передусім на матеріалі іменників та дієслів. Проаналізовано ключові підходи до класифікації японських прикметників за різними критеріями. Визначено специфіку системи категорії прикметника у сучасній японській мові.

Вияснена сутність прилагательного как части речи ввиду того, что актуальность изучения прилагательного в современном языкознании обусловлена прежде всего тем, что основные положения семасиологии, дериватологии, синтаксиса были выведены главным образом на материале существительных и глаголов. Проанализированы ключевые подходы к классификации японских прилагательных по разным критериям. Определена специфика системы категории прилагательного в современном японском языке.

Essence of the Adjective as a part of speech has been clarified as far as actuality of researching the Adjective in contemporary linguistics is stipulated, first of all, by the fact that the main concepts of semasiology, derivatology, syntax have been worked out on the base of the Noun and the Verb material. Key approaches to classification for the Japanese adjectives by various criteria have been analyzed. Specifics of the system of the Adjective category in the modern Japanese language have been determined.

Прикметники в японській мові (形容詞 /кейю:ші/) за своїми граматичними та функціональними властивостями значно відрізняються від прикметників у романо-германських або слов'янських мовах, маючи більше дієслівних характеристик, таких як предикативність, категорія часу, умовний та наказовий способи та ін., і граматичний феномен прикметника в японській мові є малодослідженим порівняно з іншими частинами мови.

Актуальність вивчення прикметника як частини мови у сучасному мовознавстві обумовлюється насамперед тим, що головні положення семасіології, дериватології, синтаксису були виведені передусім на матеріалі іменників та дієслів. Як справедливо відзначає М.Г. Зеленцова, постає питання, наскільки можна застосувати сучасні теоретичні концепції стосовно ад'єктивної лексики [4].

В існуючих давніх традиціях вивчення прикметників головним типом їх аналізу був опис, насамперед, з граматичної точки зору, що доповнювався певною мірою відомостями про лексичні властивості слів цього класу. З огляду на особливості будови японської мови, а саме на домінування в ній граматичних явищ над лексичними, важко заперечити доцільність такого напрямку у дослідженнях японського прикметника. Проте це спричинило таку ситуацію, що загальні й змістові основи та принципи організації ад'єктивної лексики, так само як і ономазіологічні характеристики прикметників як окремого шару ознакових слів, залишалися маловивченими.

Інтерес до ознакових слів у цілому та їх семантико-функціональних особливостей зокрема, що помітно зріс за останній час через інтенсивний розвиток теоретичної семантики та ономазіології, створив передумови для опису категорії прикметника з нових позицій та розгляду низки питань, що стосуються основоположних сторін цього надзвичайно важливого для переважної більшості національних мов світу шару лексики. Якщо ж говорити про японську мову, то такі проблеми споконвіку викликали інтерес лінгвістів як на теренах Японії, так і за її межами [3; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

Розпочати шлях до розв'язання зазначених проблем пропонуємо зі з'ясування сутності ад'єктивної лексики.

І.В. Головнін дає японському прикметнику таке визначення: "Прикметники – це клас лексично знаменних, синтаксично самостійних, морфологічно змінних і незмінних слів, що характеризуються узагальненим значенням статичної (ад'єктивної) ознаки предмета, а також ознаки процесу, синтаксичним уживанням переважно в позиції означення, а також присудка" [3, с.178]. Таке визначення достатньо вичерпно дає уявлення про аспекти, в яких доцільно здійснювати аналіз прикметників, оскільки тут чітко розмежовані мовні рівні: лексичний, морфологічний та синтаксичний. Дещо проблемним, однак, може видатися інший момент – з морфологічної точки зору прикметники визначаються як змінні та

незмінні слова, що може призвести до порушення стрункості в ієрархічній системі над- та підвідношень, оскільки змінні та незмінні слова в японській мові мають належати до різних надкласів (用言 /йо:ген/ та 体言 /тай:ген/ відповідно).

Класичним на теренах Японії є визначення, зорієнтоване саме на вищезгадану ієрархію: "品詞の一つ。性質・状態を表す用言。" /Хінші-но хітоцу. Сейшіцу-джю:тай-о аравасу йо:ген/ ("Одна з частин мови. Морфологічно змінні слова, що виражають ознаку та стан") [11]. Саме від цього бере свій початок дискусія про те, чи слід напівпредикативні прикметники (ナ形容詞 /накейю:ші/) вважати саме прикметниками (дехто із лінгвістів та розробників методик викладання японської мови пропонує відносити такі слова до класу дієслова і називати їх "形容動詞 /кейю:до:ші/"). Дійсно, семантична й функціональна неоднорідність прикметників спричинила наявність на сьогоднішній день великої кількості варіантів класифікації цих одиниць, і подекуди доволі різних. Неважко пояснити прагнення встановити певну кореляцію між синтаксичними й семантичними підкласами прикметників. Позначення прикметниками властивостей, ознак, якостей предметів детермінує не лише їх змістові, але й функціональні характеристики.

Слід, однак, пам'ятати, що надклас, на відміну від класу, об'єднує слова або цілком, без перетинання, або з перетинанням у різних комбінаціях [1, с.63]. Отже те, що підкласи знаходяться у різних надкласах, не повинно викликати полеміки. Наголосити потрібно на тому, що об'єднує ці лексичні одиниці у межах класу прикметника. Вичерпну відповідь на це питання дає, знову ж таки, І.В. Головнін: "Морфологічно та синтаксично прикметники є різнорідними, але об'єднуються спільністю семантико-граматичного значення, схожістю головної синтаксичної функції, протиставленням субстантивам, з одного боку, та дієсловом – з іншого" [3, с.178].

За своїм референційним статусом прикметники належать до тих одиниць висловлювання, які самі не мають властивості безпосередньої референції, але відіграють надзвичайно важливу роль у створенні означених або неозначених дескрипцій, виконуючи функцію модифікаторів, уточнювачів тощо. Не вказуючи на референт безпосередньо, прикметники сприяють його ідентифікації шляхом зазначення певних характеристик та ознак референта, або даючи йому певну оцінку, і в багатьох випадках є обов'язковими членами іменної групи.

Згідно з характерною функцією, прикметники стоять у синтаксичних позиціях в реченні, що зводяться в основному до двох: атрибутивної та предикативної, тобто прикметники постійно виступають атрибутами, модифікаторами іменника або ж головними предикаторами, вказуючи на характеристики того, про що йдеться у реченні.

М.Г. Зеленцова наголошує на тому, що призначення прикметників називати мислими уже поза предметами властивості та ознаки протиставляє їх іншим класам слів, і насамперед – іменникам. Головне протиставлення базується на різному характері найменувань сторін, властивостей, частин, елементів предмета та їх взаємозв'язків, які пізнає людина. Надзвичайно тісний зв'язок і залежність прикметника від іменника, що є носієм ознаки, становить його найяскравішу функціональну рису. Область денотатів, що мають відповідну ознаку, визначає і водночас обмежує вживання того чи іншого прикметника. З іншого боку, чим більш узагальненою є ознака, позначувана прикметником, тим ширшим буде коло явищ, яким вона може бути приписана, і, відповідно, тим ширшою буде сполучуваність прикметника з іменниками, що називають це явище [4]. Прикметники мають широкі семантичні поля не лише всередині сукупності самих прикметників, а й з одиницями більш високого рівня – словосполученнями.

Оскільки прикметник завжди тісно пов'язаний із тим, що він характеризує, проблема самостійності чи несамо-стійності значення ад'єктивних слів, їх автономного чи незалежного статусу постала через семантичні варіації у значенні, що їх демонструють прикметники у різних контекстах, і є надзвичайно гострою. Залежність прикметників від контексту призводить до виникнення багатьох ускладнень як при описі всієї семантичної структури ад'єктивних слів та диференціації їх окремих значень, так і при описі окремого значення прикметника.

Не надто очевидними можуть вважатися відмінності прикметників від дієслів. Проте вони є вельми суттєвими, оскільки в японській мові дієслова можуть виражати щонайменш три види значення: дію (動作 /до:са/), стан (状態 /джю:тай/) та ознаку (性質 /сейшіцу/). По-перше, дієслова можуть виражати ознаку предмета у певних своїх видових формах:

会議の資料はもう準備してあります。

/Кайгі-но шірьо:-ва мо: джюнбішіте арімас/
Матеріали для засідання уже підготовані (готові)

そのコーヒーカップは割れていますよ。

/Соно ко:хі:каппу-ва варете імас йо/
Та філіжанка надбита.

По-друге, існує цілий підклас так званих "віддієслівних прикметників", що можуть вважатися також формами дієслів: 優れた人物 /суґурета джимбуцу/ (видатна особистість), 進んだ技術 /сусунда гіджюцу/ (передові технології), 決まった言い方 /кіматта ііката/ (усталений вираз), 大したこと /тайшіта кото/ (важлива річ), 変わった服装 /каватта фукусо:/ (дивне вбрання).

Зближення дієслів та прикметників за деякими їхніми фундаментальними характеристиками, як і перетинання класів за деякими їх властивостями у цілому, не повинно призвести до їх ототожнення. Ототожнення прикметників із дієсловами не є можливим ще й тому, що вони істотно відрізняються від дієслів тією роллю, яку відіграють в атрибутивній приїменній конструкції – роллю, найхарактернішою для класу прикметників. Слід зауважити, що прикметники є своєрідними за характером знаковими значеннями, а з огляду на свої функції – номінативно-предикативними знаками, що займають середню позицію між іменниками та дієсловами.

Слід зауважити, що складність опису семантики прикметників, пов'язана з їх функціональними особливостями, виявляється не тоді коли йдеться про дескрипцію окремого значення та перерахування носіїв ознаки, а тоді коли здійснюється відмежування ознаки від її носія, визначення інваріанта ознаки. Властивість, що позначається прикметником, у сполученні з якимось іменником завжди конкретно визначена, індивідуальна і

відрізняється від інших проявів цієї властивості. Прикметник, взятий окремо від іменника, називає інваріант властивості, ознаки по всій її цілісності, неподільності і відмежуванні від ступеню й інтенсивності прояву у різних предметів та явищ.

Розмитість, дифузність ознаки, що її називає прикметник, неокресленість і нечіткість переходів від однієї властивості до іншої має свої межі, які визначають інваріант і цілісність ознаки. Завдяки цій цілісності ознаки і відмежуванню її від конкретних видів і ступеня її прояву не руйнується семантична єдність і тотожність прикметників у різних словосполученнях. Цим досягається успішне функціонування категорії ад'єктивних слів у мові в цілому.

За словами Л.М. Босової, прикметники належать до ознакових імен, посідаючи особливу позицію серед семіологічних підкласів словесних знаків, що характеризують, і характерною рисою ад'єктивних слів є те, що їх категоріальне значення визначається як сигніфікативне значення, що співвідноситься з поняттям про ознаку (якість, властивість) предмета або явища. Специфічність прикметників полягає також у тому, що в їх структурі сполучаються семантичний та прагматичний компоненти: прикметникам притаманні суб'єктивно-оцінні значення та відповідні конотації [2].

Отже, попри існування великої кількості проблемних моментів в інтерпретації категорії прикметника, можна точно стверджувати, що японські прикметники об'єднані категоріально, хоч і мають морфологічні та синтаксичні відмінності. Такої думки тримається, зокрема, І.В. Головнін, який пропонує підхід до класифікації ад'єктивних одиниць в сучасній японській мові, описаний нижче [3, с.178-179].

Залежно від змінюваності чи незмінюваності, характеру словозміни, особливостей синтаксичного застосування японські прикметники поділяються на підкласи. Якщо за основу класифікації взяти синтаксичні можливості прикметників, то спочатку можна виділити дві групи: 1) прикметники, що можуть виступати і присудком, і означенням; 2) прикметники, що можуть виступати тільки означенням і лише присубстантивним. Першу групу можна поділити на дві підгрупи: а) прикметники, що можуть виступати присудком самостійно, без допомоги службово-предикативних слів; б) прикметники, що виступають присудком разом зі службово-предикативними словами. Якщо ж за основу класифікації взято морфологічні характеристики прикметників, то спочатку можна виділити такі дві групи: 1) змінювані прикметники; 2) незмінювані прикметники. Далі перша група поділяється на дві підгрупи: а) змінювані предикативні прикметники; б) незмінювані непередикативні прикметники. Проте, який би із двох критеріїв не брався за основу класифікації, результати будуть схожими – японські прикметники представлені трьома розрядами.

1. Змінювані предикативні прикметники. Вживаються не лише у функції присубстантивного та приакцидентного означення, але й у функції присудка-предикативного, причому в останньому випадку вони не потребують службово-предикативних слів, оскільки самі володіють предикативними категоріями. Ця властивість споріднює їх з дієсловами і дозволяє об'єднати разом з ними в один підклас – предикативи (用言 /йо:ґен/). Це такі прикметники, як 長い /наґай/ (довгий), おいしい /ойшії/ (смачний),面白い /омошірой/ (цікавий) тощо.

2. Змінювані непередикативні прикметники. Вживаються як у функції присубстантивного та приакцидентного означення, так і у функції присудка, але в останньому випадку вони потребують службово-предикативні слова, що виражають предикативне значення. Наприклад, 便利な /бенріна/ (зручний), きれいな /кірейна/ (красивий, чистий), 親切な /шінсецуна/ (добрий, доброзичливий).

3. Незмінювані непередикативні прикметники. Не можуть бути ані присудком, ані приакцидентним означенням. Використовуються лише у функції присубстантивного означення. Наприклад, *あくる* /акуру/ (наступний), *変わった* /каватта/ (дивний), *優れた* /сугурета/ (видатний).

Така класифікація видається доволі стрункою та вичерпною. Однак тепер може виникнути питання стосовно того, чи всі ад'єктивні одиниці включено до відповідної категорії. І тут, у контрастивному плані, надзвичайно цінною видається думка визначного японського лінгвіста Ямада Йошіо, який пише, що японські передикативні прикметники і ті прикметники, про які йдеться у західних граматиках, помітно відрізняються. Прикметник, зокрема в англійській мові, – це слово, що виступає означенням до іменника, і якщо підійти до японського прикметника з такої точки зору, то до категорії прикметника (形容詞 /кеййо:ші/) доведеться долучити, по-перше, систему вказівних слів із коренями *コ・ソ・ア・ド* /ко-со-а-до/ (*この人* /коно хіто/ – ця людина; *あの山* /ано яма/ – та гора); по-друге, іменники із відмінковим показником *の* /но/ (*赤色の表紙* /акаіро-но хьо:ші/ – обкладинка червоного кольору; *緑の木の葉* /мідорі-но коноха/ – зелене листя); по-третє, частини складених слів (*四百四病* /шіякушібьо:/ – букв.: чотириста чотири хвороби; *八方美人* /хаппо:біджин/ – фразеол.: і вашим, і нашим); по-четверте, дієслова у позиції означення (*咲く花* /саку хана/ – квіти, що квітнуть; *そよぐ風* /сойогу кадзе/ – вітер, що шелестить) [5, с.235].

Окрім того, до категорії 形容詞 /кеййо:ші/ Ямада Йошіо не відносить напівпередикативні прикметники, називаючи їх ад'єктивними дієсловами (形容動詞 /кеййо:до:ші/) і даючи їм таке визначення: "Ад'єктивне

дієслово – це така частина мови, яка, як показує сама назва, суміщає властивості прикметника й дієслова" [5, с.269]. Справедливість такої позиції вчений обґрунтовує, спираючись на те, що відмінності між дієсловами та передикативними прикметниками знаходяться не стільки у сфері значення, скільки у сфері форми. Більш того, якщо до категорії дієслова почали відносити слова, що позначають і дію, і стан, і ознаку, то включення ад'єктивних дієслів до категорії дієслова є виправданим також із точки зору їх значення. Проте, оскільки цей розряд слів має властивості як прикметника, так і дієслова, і при цьому не є ані першим, ані другим, то доцільно виділити його в окрему, особливу частину мови.

Скларося так, що на сьогоднішній день це дискусійне питання уже є таким, що сягає своїм корінням у давню історію розвитку японської мови. По-перше, хоч у сучасній мові й існує чіткий поділ на розмовну (話し言葉 /ханашікотоба/) та писемну (書き言葉 /какікотоба/) мову, настільки відчутної прірви, яка існувала раніше між 口語 /ко:го/ та 文語 /бун'го/ відповідно уже не спостерігається. Можна стверджувати, що на сучасному етапі такі відмінності перебувають у площині стилістики, а не граматики. А Ямада Йошіо наголошує саме на формальному критерії, погоджуючись із тими вченими, які включають ад'єктивні дієслова до розряду дієслів неправильної дієвідміни за стовпчиком "ら /ра/" на тій підставі, що у писемній мові вони аналогічні їм за формою. Ось наведена лінгвістом таблиця, яка ілюструє сказане вище [5, с.269-271] (табл. 1).

Таблиця 1

Закінчення форм дієвідмінювання ад'єктивних дієслів

Основа	Незавершена форма	Прийо́жна форма	Заклю́чна форма	Приі́менна форма	Заверше́на форма	Наказова форма
よか /йока/ 静かな /шідзукана/ どうどうた /до:до:та/	ら /ра/	り /рі/ (форма приакцидентного означення)	り /рі/	る /ру/ (форма присубстан- тивного означення)	れ /ре/	れ /ре/

Отже, на сьогоднішній день доцільно виділяти три підкласи прикметника в японській мові: 1) передикативні прикметники (можуть самостійно виступати присудком) або *イ形容詞* /кеййо:ші/ (оскільки вони закінчуються на *い* /і/ у формі присубстантивного означення); 2) напівпередикативні прикметники (можуть виступати присудком але не самостійно; "змінювані непередикативні прикметники" за І.В. Головніним) або *ナ形容詞* /накеййо:ші/ (оскільки вони закінчуються на *な* у формі присубстантивного означення); 3) непередикативні прикметники (взагалі не можуть виступати присудком) або *連体詞* /рентайші/ (завжди використовуються у функції присубстантивного означення – *連体修飾語* /рентайшю:шьоку'го/).

Саме така класифікація видається найдоцільнішою як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Єдиним питанням, що потребує уточнення, може бути проблема статусу так званих віддієслівних іменників. Б.П. Лаврентьев виділяє їх в окремий підклас і називає передикативними віддієслівними прикметниками або прикметниками на *た* (だ) /та (да)/ [6, с.58]. Якщо номінація за формальними показниками не викликає заперечень, то віднесення таких прикметників до передикативних може бути доволі проблемним. Проаналізуємо такі приклади трансформації синтаксичної позиції означення у синтаксичну позицію присудка без заміни прикметника: 1) *赤い花を買った*. /Акай хана-о катта/ (Купив червоні квіти) → *この花は赤い*. /Коно

хана-ва акай/ (Ці квіти червоні); 2) *静かな所へ引越した*. /Шідзукана токоро-е хіккошішіта/ (Переїхав у тихе місце) → *この所は静かだ*. /Коно токоро-ва шідзука да/ (Це місце тихе); 3) *ある日のことを思い出した*. /Ару хі-но кото-о омой-дашіта/ (Пригадав [події] одного дня) → *その日はある*. /Соно хі-ва ару/ (???); 4) *変わった人に出会いました*. /Каватта хіто-ні деаімашіта/ (Зустрів дивну людину) → *その人は変わった*. /Соно хіто-ва каватта/ (Та людина змінилася).

Речення кожної із наведених пар мають ознаки передикативних одиниць. У першому прикладі прикметник "赤い /акай/" вжито спочатку в позиції означення, а потім у позиції присудка. В обох позиціях "赤い /акай/" виявляє ознаки прикметника. Те саме можна сказати і про прикметник "静か /шідзука/" у другому прикладі. Що ж до прикметника "ある /ару/" у третьому прикладі, то в позиції присубстантивного означення це, безсумнівно, прикметник, а от у продукті трансформації "ある /ару/" – інша частина мови, найвірогідніше, дієслово, а що стосується самого речення, то виникає серйозна проблема інтерпретації (не зовсім зрозуміло, про що взагалі йдеться). І це не випадково, оскільки непередикативні прикметники не можуть виступати присудком за визначенням.

Найцікавішою є трансформація, представлена у четвертому прикладі: віддієслівний прикметник "変わった /каватта/" при спробі уживання його в позиції присудка

знову став дієсловом, саме речення набуло уже дещо іншого змісту: як і вихідне речення, воно характеризує людину, але з іншого боку, і несе зовсім іншу ознаку, не позбавлену, до того ж, динамізму (присудок виражений дієсловом). Це свідчить про те, що предикативним потенціалом віддієслівні прикметники не наділені, присудком виступати не можуть, а отже – це також непредикативні прикметники.

Тепер подамо коротку характеристику для кожного з виділених вище підкласів японського прикметника.

Предикативні прикметники, як ми переконалися (і як свідчить сама їх назва), можуть самостійно виконувати функцію присудка, а також функцію означення, при чому як присубстантивного (連体修飾 /рентай шю:шьоку/), так і приакцидентного (連用修飾 /рен'йо: шю:шьоку/):

田中さんのパーティーはいつも楽しい。
/Танакасан-но па:ті:-ва іцумо таношії/
Вечірки пана Танака завжди веселі.
楽しいパーティーに参加させてもらった。
/Таношії па:ті:-ні санкасасете моратта/
Мене запросили на веселу вечірку.

昨日楽しく遊びました。
/Кіно: таношіку асобімашіта/
Учора весело порозважались.

Морфологічні особливості предикативних прикметників визначаються тим, що суфікс *い /і/* у словотворі сучасної японської мови не є продуктивним, і нові прикметники за його допомогою утворюються рідко (наприклад, ナウい /науй/ – сучасний, модерновий), але, натомість, поповнення цього підкласу прикметників триває шляхом словоскладання, переважно злиття іменника та прикметника (行儀悪い /г'ьо:г'іваруй/ – невихований, нечестивий; 興味深い /кьо:мібукай/ – цікавий, пізнавальний; 心あつい /кокороацуй/ – теплий, гостинний; 幅広い – /хабахірой/ – широкий, масштабний), двох прикметників (甘酸っぱい /амасуппай/ – кисло-солодкий; 薄暗い /усукурай/ – напівтемний; 面白おかしい – /омошіроокашії/ цікавий і кумедний; 堅苦しい /катагурушії/ – офіційний). Продуктивними також є словотворчі елементи суфіксального характеру やすい /ясуй/, にくい /нікуй/, づらい /дзурай/, つよい /дзуйой/ та інші, що приєднуються до 2-ї основи дієслова (основи на *-い /і/*):

分かりやすい説明をありがとうございました。
/Вакаріясуй сецумей-о арігато: годзаймашіта/
Дякую за зрозуміле пояснення.

この携帯電話、見た目はきれいですが、使いにくいです。
/Коно кейтайденва, мітаме-ва кірей дес га, цукайнікуй дес/

Цей мобільний телефон гарний на вигляд, але незручний у використанні.

最近友達と話しづらいです。
/Сайкін томодачі-то ханашідзурай дес/
Останнім часом мені важко говорити з друзями.

粘り強い心は成功を生む。
/Небарідзуйой кокоро-ва сейко:-о уму/
Наполегливість – це шлях до успіху.

Цікаво, що одна із дієслівних форм, які виражають бажання особи виконати дію, також формально перетворює дієслово на предикативний прикметник:

この仕事はもうやめたいなあ。
/Коно шіґото-ва мо: яметай на:/
Я вже хочу покинути цю роботу.

Поповнення класу предикативного прикметника відбувається і за рахунок приєднання суфіксальних елементів до іменників:

ヤクザ臭い服装をした人は、実際はヤクザじゃないような気がする。
/Якудзакусай фукусо:-о шіта хіто-ва, джиссай-ва якудза джянай йо:на кі-га суру/
Таке враження, що люди, одягнені неначе мафіозі, насправді до мафії не належать.

実年齢よりも子供っぽい恋人は可愛いですか。
/Джіцуненрей-йорі кодомоппой койбіто-ва кавайі дес ка/
Чи викликає симпатію кохана людина, що поводиться по-дитячому, невідповідно до свого віку?

最近では男らしい女と女らしい男が増えてきたと思う。
/Сайкін-ва отокорашії онна-то оннарашії отоко-га фуеке кіта то омоу/
Мені здається, що останнім часом побільшало чоловікоподібних жінок та жінкоподібних чоловіків.

油っこい料理はあまり好きではない。
/Абураккой рьо:рі-ва амарі сукі деванай/
Мені не дуже до вподоби масні страви.

Утворення, що містять суфіксальні елементи, представлені повнозначними іменниками, Тамура Ясуо називає складеними прикметниками (複合形容詞 /фукуґо: кеййо:ші/), а утворення, суфіксальні елементи яких самостійно не використовуються – похідними прикметниками (派生形容詞 /хасей кеййо:ші/ [10]).

Систему форм предикативного прикметника прийнято описувати як дієвідмінювання за п'ятьма головними основами, від яких, у свою чергу, шляхом приєднання суфіксальних елементів утворюються різні форми (табл. 2).

Таблиця 2

Відмінювання предикативних прикметників за основами				
1-ша основа	2-га основа	3-тя основа	4-та основа	5-та основа
ながい /нагай/	なが /нага/	ながく /нагаку/	ながけれ /нагакере/	ながかろう /нагакаро:/
うつくしい /уцукушії/	うつくし /уцукуші/	うつくしく /уцукушіку/	うつくしけれ /уцукушікере/	うつくしかろう /уцукушікаро:/

Перша основа має самостійне використання. Її називають словниковою, оскільки саме в цій формі предикативні прикметники розміщені у словниках. Окрім того, в такій формі предикативні прикметники виконують дві свої синтаксичні функції – означення та присудка.

Друга основа є словотворчою. Від неї за допомогою суфіксів -さ /са/ та -み /мі/ утворюються іменники: たのし /таноші/ + さ /са/ → 楽しさ /таношіса/ (веселість); たのし /таноші/ + み /мі/ → 楽しみ /таношімі/ (радість, насолода). Від цієї основи утворюються також дієслова за допомогою

суфіксів -む /му/ та -がる /гару/: 悲し /канаші/ + む /му/ → 悲しむ /канашіму/ (сумувати); うらやまし /ураямаші/ + がる /гару/ → うらやましがる /ураямашігару/ (заздрити). Друга основа також використовується для утворення складених слів: 青 /ао/ + 空 /сора/ → 青空 /аодзора/ (синє небо), 細 /хосо/ + 道 /мічі/ → 細道 /хосомічі/ (стежинка). Якщо до другої основи приєднати суфікс -かった /катта/, утвориться форма минулого часу: 高 /така/ + かった /катта/ → 高かった /такакатта/ (був дорогим); うれし /уреші/ + かった /катта/ →

うれしかった /урешікатта/ (був радий). У такий самий спосіб приєднуються й суфікси багатократності -かたり /каттарі/ та умовності -たら /тара/: 暑かたり寒かたりする /ацукаттарі самукаттарі сурру/ (то спекотно, то холодно); 暑かったら /ацукаттара/ (якщо буде спекотно).

Третя основа предикативних прикметників постає самостійною формою і виконує єднальну, або середню, функцію:

昨日は涼しく、今日はちょっと暑い。

/Кіно:-ва судзушіку, кьо:-ва чотто ацуй/

Учора було прохолодно, а сьогодні трохи спекотно.

Слід зазначити, що використання третьої основи в єднальній функції притаманне більше письмовому мовленню, а в усному мовленні використовується інша єднальна форма, що утворюється шляхом додавання до третьої основи форманту て /те/:

このパソコンは小さくて便利です。

/Коно пасокон-ва чі:сакуте бенрі дес/

Цей комп'ютер маленький та зручний.

Третя основа використовується також для утворення заперечної форми предикативних прикметників. Для цього до неї додається допоміжний прикметник *ない* /най/ або заперечна форма дієслова зв'язки *ある* /ару/: 高く /такаку/ + *ない* /най/ → 高くない /такакунай/, 高くありません /такакуарімасен/ (не високий / не дорогий). Між третьою основою предикативних прикметників та допоміжними елементами можуть вставлятися підсилювальні частки:

美味しくもなく安くもない。しかし落ち着く。

/Ойшіку-мо накуб ясуку-мо най. Шікаші очіцуку/

І не смачно, і не дешево. Проте затишно.

期待したものがそれなりに得られても、それほど面白くはないだろう。

/Кітайшіта моно-га соренарі-ні ерарете-мо, сореходо омошіроку-ва най даро:/

Навіть якщо й отримаєш те, на що сподівався, мабуть, не настільки воно вже й цікаве.

Якщо два предикативні прикметники виступають в ролі рівноправних однорідних означень, то одне з них може приймати чи не приймати середню форму. Однак, якщо ці означення не є рівноправними (наявні відношення підрядності), а також якщо ряд означень містить більш ніж два члени, вибір форми прикметника не є довільним.

Третя основа використовується також для утворення допустових форм предикативного прикметника: 美味しく /ойшіку/ + *ても* /темо/ → 美味しくても /ойшікутемо/ (навіть, якщо смачний); 面白く *たって* /омошірокутатте/ (навіть, якщо цікавий). Використання суфікса *-たって* /татте/ обмежується усним розмовним мовленням, а суфікс *-ても* /темо/ – загальноживаний.

Четверта основа називається умовною, оскільки використовується виключно для приєднання умовного суфікса *ば* /ба/: 安けれ /ясукере/ + *ば* /ба/ → 安ければ /ясукереба/ (якщо дешевий); 面白けれ /омошірокере/ + *ば* /ба/ → 面白ければ /омошірокереба/ (якщо цікавий).

П'ята основа має самостійне використання. Це форма припущення або не категоричності: 面白からう /омошірокаро:/ (мабуть, цікавий); 高からう /такакаро:/ (вірогідно, дорогий / високий).

Напівпредикативні прикметники мають цікаві особливості з огляду на їх компонентно-структурну організацію. І.В. Головнін пропонує таку класифікацію за морфемним складом:

1) прості похідні непередикативні прикметники: а) власне японські: арата, сунао, маре; б) китайського походження: мьо:, хен, раку; в) європейського походження: шікку, сума:то, го:джасу; г) власне японські з етимологічними суфіксами типу -ка, -яка, -шіяка: акірака, суміяка, нігіяка, макотошіяка, цуцумашіяка;

2) прості похідно-афіксальні: а) з суфіксом -ге: урешіге, канашіге, аяшіге; б) з суфіксом -текі: гайтекі, найтекі, бьо:текі; в) з суфіксом -со: кавайсо:, йосасо:, ойшісо:; г) з суфіксом -гачі: намакегачі, ясумігачі; д) з префіксом ма-: массао, маккура, машшіро; е) з префіксом фу: фумаджіме, фубен; є) з префіксом му-: муйо:, муджіцу; ж) з префіксом хі-: 非凡 /хібон/ (непересічний, екстраординарний), 非力 /хірікі/ (безсилий), 非礼 /хірей/ (нечемний).

3) складені: а) основоскладені власне японські: кіфару, теміджіка, фу:гаварі, мімідзаварі, міг'ото; б) коренескладені китайського походження: екю:, ю:рюку, кіраку;

4) змішані основокоренескладені: нен'ірі (уважний);

5) складено-афіксальні: а) кокоройоге; б) кеттейтекі, фунешшін, хікьо:рюкутекі, енрьоґачі, ріко:со: (розумне-нький); в) хійорімішюґітекі, ураґірітекі;

6) лексикалізовані словосполучення: йо:сію:то:, кучі-джьо:дзу, ко:ю:фу:;

7) транспоновані (лексикалізовані та переосмислені) словформи: макото, міг'ото, такамі (спритний).

Напівпредикативні прикметники характеризуються тричленною словозмінною парадигмою: 1) із закінченнями на *-な* /на/ та *-の* /но/ у синтаксичній позиції присубстантивного означення; 2) із закінченнями на *-に* /ні/ та *-と* /то/ у позиції приакцидентного означення; 3) з нульовим закінченням у позиції присудка. Нерегулярно зустрічається нульове закінчення і в синтаксичній позиції присубстантивного означення, але це можна вважати лексикалізацією, утворенням складеного слова. І.В. Головнін вважає закінчення *-な* /на/ і *-の* /но/ синонімічними на тій підставі, що їх можна вважати варіантами однієї службової морфемі [3, с.197]. Проте, у переважній більшості випадків вживається лише одне з них:

○ 親切な人 /шінсецу-на хіто/ × 固有な意味 /кою:-на імі/
× 親切の人 /шінсецу-но хіто/ ○ 固有の意味 /кою:-но імі/
(добррозичлива людина) (специфічне значення)

Тепер доведеться повернутися до проблеми класифікації, розподілу прикметників сучасної японської мови на три великі категорії: предикативні, напівпредикативні та непередикативні. Ця необхідність викликана тим, що на периферії категорії напівпредикативного прикметника існують лексичні одиниці, які, за певними критеріями, можна віднести до іменників або до прислівників. Характерною ознакою таких слів є неповнота парадигми і специфіка синтаксичного застосування. І.В. Головнін називає такі напівпредикативні прикметники "недостатніми" і вважає їх, у певному розумінні, проміжною ланкою між напівпредикативними та непередикативними прикметниками ("змінюваними непередикативними" та "незмінюваними непередикативними" за термінологією вченого) [3, с.195]. Більше того, якщо розглянути окремі випадки, то можна переконатися навіть у тому, що такі одиниці виявляють спорідненість і з предикативними прикметниками. Зокрема, якщо проаналізувати синтаксичні властивості прикметника 同じ /онаджі/ (1) однаковий, такий саме; 2) той самий), то можна пересвідчитися, що у позиції означення він виявляє властивості непередикативного прикметника:

それと同じカバンを買いたい。

/Соре-то онаджі кабан-о кайтай/

Хочу купити такий самий портфель, як той.

何回も同じ人が出入りしている。

/Нанкай-мо онаджі хіто-ґа деїрішітеіру/

Одна й та сама людина багато разів зайшла й вишла.

Проте, якщо цей прикметник виступає в ролі приакцидентного означення, він може окрім форми 同じように /онаджі йо:ні/ мати ще й форму 同じく /онаджіку/, що зближує його з предикативними прикметниками:

動物は人間と同じように苦痛を感じる。

動物は人間と同じく苦痛を感じる。

/До:буцу-ва хіто-то онаджійо:ні куцу:-о канджіру /

До:буцу-ва хіто-то онаджіку куцу:-о канджіру/

Тварини відчувають біль так само, як і люди.

Якщо використати прикметник 同じ /онаджі/ у складі протиставної конструкції, то з'явиться частка な /на/, що підтверджує належність прикметника до напівпредикативних, але це можна вважати й іменниковою характеристикою:

広さが同じなのに価格に差があるのはなぜ？

/Хіроса-ґа онаджі-на ноні какаку-ні са-ґа ару нова надзе/

Площа однакова, а у ціні є різниця. Чому?

Таким чином доходимо висновку, що більшість характеристик свідчать на користь того, що прикметник 同じ /онаджі/ слід вважати напівпредикативним прикметником, але умовно. Те саме можна сказати і про вказівні одиниці (вказівні займенники) з коренями "ко-со-а-до" – у реченні, залежно від синтаксичної позиції, вони можуть виявляти властивості різних частин мови. Такі одиниці можуть стати предметом окремого масштабного дослідження.

Якщо говорити про інші "недостатні" (за І.В. Головніним) напівпредикативні прикметники, то слід насамперед пояснити причину саме такого найменування. Річ у тім, що прикметники цього типу мають не всі теоретично можливі форми, або, іншими словами, не всі потенційно можливі словоформи знаходять актуальне вираження у мові.

Непредикативні прикметники – це морфологічно незмінні прикметники, що мають одну словоформу, використовуються лише у позиції присубстантивного означення, мають узагальнене категоріально-граматичне значення статичної ознаки предмета.

І.В. Головнін наголошує на тому, що більшість непередикативних прикметників тісно пов'язана з тими словоформами інших класів слів, від яких вони походять [3, с.202]. Оскільки непохідних непередикативних прикметників небагато, існує проблема відмежування непередикативних прикметників від омонімічних їм форм інших класів слів (про це вже йшлося вище).

Непредикативні прикметники завжди розташовуються в реченні безпосередньо перед означуваним словом

– між означенням та означуваним словом не можуть стояти службові слова. На відміну від двох інших класів прикметників, непередикативні прикметники морфологічно є абсолютно незмінними, хоча й припускають варіативність своїх закінчень: 発展した /хаттеншіта/ = 発展している /хаттеншітеіру/ (розвинений).

У сучасній японській лінгвістиці прийнято виділяти чотири типи непередикативних прикметників за дериваційним критерієм: 1) із закінченням の /но/; переважна більшість їх походить від сполучень іменників з відмінковим показником の /но/: вказівники この /коно/ (цей), その /соно/ (той), あの /ано/ (он той), 例の /рейно/ (той, що завжди), ほんの /хонно/ (1) поточний, цей; 2) головний; 3) справжній; 2) із закінченням る /ру/; походять від означальної форми дієслів теперішньо-майбутнього часу: ある /ару/ (один, якийсь), あらゆる /араюру/ (всі наявні, всі існуючі), いわゆる /іваюру/ (так званий), 来る /кітару/ (наступний, прийдешній), 単なる /таннару/ (простий, всього лише), 堂々たる /до:до:тару/ (сміливий), 平然たる /хейдзентару/ (спокійний); 3) із закінченням な /на/; не є формами словозміни відповідних предикативних прикметників: 大きな /о:кіна/ (великий), 小さな /чі:сана/ (маленький), おかしな /окашіна/ (дивний); 4) із закінченням た/だ /та/да/. Походять від означальної форми дієслів минулого часу: 大した /тайшіта/ (суттєвий), 進んだ /сусунда/ (прогресивний, передовий), 優れた /сугурета/ (видатний), 変わった /каватта/ (дивний, неординарний).

Отже, ми окреслили у загальних рисах сутність категорії прикметника, орієнтуючись на концепції, прийняті у сучасній лінгвістичній науці. При цьому було показано особливості саме японського прикметника, його позицію у частининомовній класифікації, а також наявні внутрісистемні проблеми та можливі шляхи їх розв'язання.

1. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики: Учеб. – 3-е изд., испр. – М., 2002. – 160 с.; 2. Босова Л.М. Соотношение семантических и смысловых полей качественных прилагательных: психолингвистический аспект. – Автореферат дис. ... д-ра филол. наук. – Барнаул, 1998; 3. Головнін І.В. Грамматика современного японского языка. – М., 1986. – 316 с.; 4. Зеленцова М.Г. Проблема детерминации фундаментальных свойств имён прилагательных современного английского языка // Культура народов Причерноморья. – 2000. – №13. – С. 125-127; 5. Кизда М. Грамматика японского языка. Т.1: Пер. с яп. – Изд. 5-е. – М., 2010. – 672 с., вкл.; 6. Лаврентьев Б.П. Практическая грамматика японского языка. – 2-е изд., исправл. – М., 2001. – 352 с.; 7. 北原保雄. 日本語の形容詞. – 大修館書店, 2010. – 254頁; 8. 木下りか. 形容詞の装定用法をめぐり一考察 // 日本語教育研究集会. – 第2回. – 日本言語文化専攻, 2006; 9. 木下りか. 対をなす名詞と形容詞の連体用法 // 日本語教育研究集会. – 第5回. – 日本言語文化専攻, 2007; 10. 田村泰男. 現代日本語の複合形容詞・派生形容詞・量語形容詞について // 広島大学留学生センター紀要. – №16. – 広島, 2006. – 13-20頁; 11. <http://www.hatena.ne.jp>.

Надійшла до редколегії 03.06.10

Ю. Малахова, канд. філол. наук, доц.

ОСОБЛИВОСТІ ЯПОНСЬКИХ ТОПОНІМІВ

У статті досліджено японські топоніми, що були запозичені в російську та українську мови. Також розглянуто проблему класифікації топонімів.

В статье исследованы японские топонимы, которые были заимствованы в русский и украинский языки. Также рассмотрена проблема классификации топонимов.

The article is devoted to the research of Japanese toponymy-borrowings. The problem of the classification of Japanese toponyms in the Russian and the Ukrainian languages is totally observed as well.

Запозичені власні назви займають значну частину в лексичному складі сучасних мов. Не випадково серед слів, запозичених з японської мови у нашій картотеці саме власних імен 335 одиниць або 70 % від загальної кількості запозичень, оскільки одиничного вживання власного імені до-

статньо для того, щоб воно було зафіксоване як факт мови, незалежно від того, чи стане це запозичення загальноновживаним, чи невдовзі про нього забудуть. Одним із наслідків особливого статусу власних імен у мові є та легкість, з якою вони запозичуються з однієї мови в іншу. Як справедливо